

ЗАБОРАВЉЕНИ ТЕСТАМЕНТ ЈОВАНА РАШКОВИЋА

ДРАГАН ТАНАСИЋ: ЗАБОРАВЉЕНИ ТЕСТАМЕНТ ЈОВАНА РАШКОВИЋА

Професора др Јована Рашковића упознао сам, на жалост, веома касно, у јесен 1985. године, по препоруци Добрице Ћосића. "Има један психијатар, занимљив саговорник. Ако си вољан, упознаћу те с њим, па обавите разговор за новине." Са задовољством сам прихватио његов предлог, не слутећи шта ће ми значити познанство и потоње пријатељство с Јованом Рашковићем.

Крајем августа 1985, отпутовао сам у Примоштен. У том лепом градићу, у једној скривитој ували на обали мора, др Рашковић је имао породичну вилу, у којој је проводио највећи део године, гостећи своје многобројне пријатеље. Разговор је трајао од три поподне до 9.30 сати увече! А трајао би и дуже да нас Тања, Јованова супруга, лекар-ендокринолог, није неколико пута опомињала да смо неувиђавни према њиховим гостима - супружницима Младеновић: Таси (књижевнику) и Лепи (уреднику у Међународној политици). Чекали су нас већ два сата да вечерамо заједно.

Разлог наше "неувиђавности" био је једноставан: Јован Рашковић није био само интересантан, већ чудесан саговорник. О свакој теми, коју сам у разговору покренуо, изговорио је целовит есеј. Доктор Рашковић је имао још једну врлину: говорио је смирено, а истовремено и дубоко емотивно. Поготово, када се присећао страдања Срба у Хрватској за време Другог светског рата, и истицао обновљена страховања због рехабилитованих усташких знамења и парола из доба Павелићеве НДХ.

Јован и Тања су отпутовали на двонедељни одмор у Африку, а у међувремену је одштампан нови број "Интервјуа" са Јовиним ликом преко целе насловне стране. Дан касније zazвонио је телефон: "Хеј, ево ми смо се вратили" - огласио се Јова детиње - радосним гласом. "Јављам се са аеродрома и, као сваки нарцис, већ сам прочитао интервју. Изненађен сам да сте га објавили у целини..." Интервју са проф. Јованом Рашковићем одјекнуо је у јавности.

Предосетио је шта ће урадити Милошевић

И што је за нас најважније - најавио је појаву нарцисоидног и безочног политичара који ужива да понижава своје сараднике и, по правилу и неминовно, својом политиком узрокује велику несрећу и разарања у сопственој држави и целом њеном окружењу. Речју, све оно што смо, неколико година касније, открили и упознали - као својства Слободана Милошевића.

Хисторија је пуна необјашњивих догађаја, а њу су, нажалост, најчешће објашњавали идеолошки и пристрасно.

Завирите само у уџбенике из тог предмета па ћете се увјерити како о једном те истом догађају, о међународном сукобу, свака земља-учесница сасвим различито свједочи. У људској историји је врло често долазило до великих крвопролића, а да се то не може објаснити рационалним разлозима. Таквих тумарања историјом било је и биће докле год буде човјека... Идеолози греше када тврде да су људи за ову или ону идеологију због тога што прокламира рационалне циљеве. Напротив, само оне идеологије које отварају бреше за ирационално понашање - привућиће велики број људи. Кад би човјек био рационалан, онда би се морали упитати: откуд појава фашизма у Немачкој, почетком тридесетих?

У то вријеме, на пример, на једном мјесту говорили су славни филозофи, професори универзитета или чувени писци... И врло тачно тумачили тадашњу ситуацију и рационалне излазе из ње. Њих је слушало петнаестак интелектуалаца. На другом мјесту, у некој минхенској пивници, неки је кобасичар говорио нешто што ни са граматиком ни са логиком нема везе, што нико није разумио, па чак ни он сам... Али, њега је слушало и одушевљено му акламирала огромна маса људи. Зашто? Зато што он са њима ирационално комуницира, зато што их позива да испоље своју агресивност. А једна од најдубљих људских потреба је потреба за агесијом и разарањем. Она је чешће и лакше покретала људе, него идеја градитељства... Знам да ће се многи најезити на ову тврдњу, али основне покретачке снаге таквих револуција су завист, насиље и позив на рушење. У темељу свих тих понашања лежи једна опака страст, а то је страст за владањем људима... Нама психијатрима је та прича потпуно схватљива. Свака страст се употребом стишава и губи... Чак и љубав према дјечи или пожуда према жени, ако је реализирана и до краја прихваћена, временом се умара... Само страст за владањем људима - употребом јача! Логички гледано то је бесмислица. Али, она је смишљена... А ништа није опасније од смишљених бесмислица.

После тог интервјуа почели смо чешће да се јављамо један другоме и размењујемо вести о јавним и приватним догађајима. Јова (већ дуже време ословљавао сам га тим именом) и Тања су често долазили у Београд и ми смо се редовно сретали или код Добрице и Божице Ћосић, или у мом стану. Повремено је друштво било и бројније, понеки дипломати, гости из иностранства... Филозофи Љуба Тадић и Света Стојановић са супругом - Невенком и Анђелком били су наши заједнички и дугогодишњи пријатељи. Наредног лета, моја супруга Ева и ја провели смо одмор у Рашковићевој кући у Примоштину, истовремено са Тасом и Лепом Младеновић и Матијом и Вером Бећковић. Повремено, придруживали су се и други Јовини пријатељи и познаници. И сви смо уживали у Тањином кулинарском мајсторству и у добрим винима, посебно - у бабичу. Ева и ја смо желели да учествујемо у куповини намирница, тражећи у продавницама најквалитетнији материјал. Међутим, све што смо добијали редовно је било знатно лошије од материјала који је Тања већ имала, или после нас куповала у тој истој продавници, па смо, на њихово инсистирање, дигли руке од даљих покушаја.

Све ово истичем само из једног разлога: године 1986. Јован Рашковић и његова породица били су веома поштовани и омиљени међу својим суграђанима Хрватима, исто толико колико и међу Србима. Наредног лета, Ева и ја, отишли смо на Мљет, на којем смо већ годинама, раније, проводили по месец дана уживајући у његовим предностима над другим острвима: националном парку, дугом шеталишту око два језера, ноћној музици зрикаваца, чистој топлој морској води и свежој риби коју су нам наши домаћини Иво и Фране Матана приређивали сваки дан.

На жалост, на Мљету смо остали свега три дана. Још на путу, Еву је спопала нека дрхтавица, осећала је немоћ у целом телу, а почео је и вид да јој слаби. Млада лекарка на Мљету није знала да јој помогне.

Позвао сам Јову телефоном и описао му њене тегобе. Вероватно је посреди неки гадан вирус, напао је нервне центре... Вратите се одмах у Београд! После неколико застрашујућих дијагноза, нарочито београдских офталмолога, који су тврдили да има тумор у мозгу и да је треба хитно оперисати. Ева је, примљена на београдску неуролошку клинику код проф. Звонка Левића. О томе сам обавестио и Јову. Дан-два касније већ се појавио у Београду, посетио Еву и са професором Левићем договорио се о начину лечења. Од тада, јављао се скоро сваког дана са два иста питања: како је Ева и шта, иначе, има ново? На прво сам одговарао подробно - најпре, шта ми је професор Левић саопштавао, а потом шта сам и лично запажао... После краће паузе Јова би изговорио: "Да, да... То је и мени рекао".

Шта ће бити са Србима у Хрватској

Био сам, неизмерно, ганут његовом безрезервном и трајном брижношћу. Почетком деведесетих година међу српским становништвом у Хрватској завладала је стрепња од првих потеза нове хадезеовске власти. Јован Рашковић је осетио дужност да те усплахирене људе смирује, да их саветује да не чине ништа исхитрено и неразумно. И они су га слушали. И тражили да им се све чешће обраћа... Позивали су га и Срби из Босне и Херцеговине, а почетком деведесетих и Срби из Србије... За такве напоре требало је имати здравље спортисте. Знајући за његове физичке тегобе, питао сам га - како све то подноси? Оно што се мора, не сме да буде дешке - одговарао је у почетку. Временом, на његовом лицу примећивао сам умор, а био је и све снужденији. Интересовало ме је да ли се, понекад, осећа усамљен усред масе од неколико хиљада непознатих лица. Гледао ме је право у очи, а онда загрлио: "Па ти већ одавно слутиш... Осећам се итекако усамљен... Поготово, када од мене очекују и траже да им говорим оно што они хоће да чују, а не - шта ја мислим... Ти несрећни људи желе да се ослободе страха, бола и беса... И, тада им морам омогућити да се празне... Највише ме брине што њихов страх и љутњу, осим актуелне хрватске власти, подгријевају и неки наши људи."

Нешто касније, међутим, био је још утученији: саопштио ми је туробним гласом да има велике муке са Слободаном Милошевићем. Ја сам то већ био сазнао од једне друге особе. Чуо сам, такође, да је Милошевић, извесно време, окупљао, групу од десетак српских интелектуалаца, међу којим је био и Јова, да би, наводно, чуо њихова мишљења како би требало решавати проблеме Срба у хадезеовској Хрватској. А стварни разлог Милошевићевих позива, убеђен сам, била је његова намера да их контролише и манипулише њима. Захтевао је од њих, између осталог, да никоме не говоре о тим сусретима... Јер, Боже мој, непријатељи Срба ће онда...

Већина њих била је, на жалост, импресионирана, а неколицина и фасцинирана Слободаном Милошевићем. Матија Бећковић је после првих сусрета с њим срочио чувени афоризам: "Слобода се пише са - н"; Добрица Ћосић изјављује у једном интервјуу да је "национална политика Слободана Милошевића и реална и добра"; Брани Црнчевићу је и рођена кожа била тесна докле год се виђао с њим; Михаило Марковић је смислио друштвени поредак који до тада нигде није постојао:

беспартијски плурализам!; Мића Милошевић, председник Свесрпске заједнице, из Швајцарске, изјављивао је да је спреман да Милошевићу даде - све што затражи! Итд, итд...

Углавном, свима њима су уста била пуна јединственог и неупоредивог Слобе. Говорили су како је оштроуман, како много зна (!), како је одличан стратег и како су инострани преговарачи ошамућени његовом харизмом. Заиста је тешко објаснити како талентовани и образовани људи могу бити тако лаковерни. Осим, њиховом таштином - што је вођа баш њих изабрао да им се поверава. И Јова је једном, на пријему, поводом републичког празника Србије, изрекао неку патетичну похвалу Милошевићу. Сутрадан сам га питао: "Јоване, шта Ти би да се јавно удвараш Милошевићу?" Велика мука, шта би друго? До грла сам у живом блату, па сам покушао да смирим његову подозривост... Јова је и у свим наредним сусретима с Милошевићем настојао да му да до знања да нема, ама баш никаквих властодржачких, нити лидерских амбиција. Тих дана Милошевић је поново окупио ову групу угледних интелектуалаца. На том састанку, Јова је упорно молио да се заустави распиривање напетости не само у Крајини, већ и у целој Хрватској. Одмах на почетку, нагласио је да је Хрватска држава и Срба, који у њој живе и да би они, првенствено, требало да се изборе за иста права које имају и остали грађани Хрватске. Свако друго, а поготово - насилно решење, било би на штету Срба, јер не би добили подршку међународне заједнице.

Слободан Милошевић је заступао сасвим супротно мишљење. Још за време Лондонске конференције о југословенској кризи, он се, припит, увече, појавио у апартману Добрице Ћосића, спрдајући се са покуњеним сарадницима и осталим члановима делегације: "Шта је, уплашили сте се? Па зар не схватате да смо их већ победили?!" Чуо сам после да, у тој групи Милошевићевих мудраца, Јову Рашковића нико није подржавао, бар не, ту, пред Милошевићем. Зато сам га и питао: "Хоћеш ли и даље ићи код њега?" Мора се, јер немам другог избора. Док год будем имао наде да ћу спасити нечије животе ја ћу то чинити... Не превиђам ја ништа... Сећаш ли се кад смо први пут говорили о његовој ароганцији и таштини?

И, заиста, већ после првих Милошевићевих јавних наступа, Јова је научно анализирао његове говоре и утврдио да претежно употребљава заповедне облике конфликтних глагола: морати, обрачунати, супротставити, сукобити и докрајчити... Бавили смо се, такође, и анализом његових наредби и туђих обавеза, које из тих наредби проистичу.

Страх од Милошевићевог лудила

Тада је први пут о Милошевићу изрекао професионални суд: opak и злослутни параноик! Била је жестока врућина док смо шетали Кнез Михајловом улицом и Јова се обливао у зноју. Застрепео сам да га, можда, својим ружним слутњама још више изнурујем. Ходећи смо и ћутели, још неко време калемегданским стазама. Ипак, нисам издржао а да га не упитам: Јеси ли Ти, до краја, промислио, с ким имаш посла и у шта се упушташ? Одговорио је без премишљања: "Јесам, и знам да могу све да изгубим!"

Мислио сам и на оно највредније што нам је дато - сам живот. Ти боље од милиона других знаш како се понашају опаки параноици и на што су све спремни, ако себи утве у главу да неко угрожава њихов его... Чупкао је своју дугу браду и полако рекао: "Мислио сам и о томе..."

А онда ме је дуго гледао својим сјајним, бистрим очима: "Свако ко је рођен да буде честит, а и у породици тако васпитаван, живеће веома болан живот. Јер, живот је - поновићу једна баналност - стално трвење између несебичних и себичних... А ови други - много чешће побеђују".

И тако је, по ко зна који пут, избегао да директно одговори на моје питање. На растанку, пред хотелом "Москва", где су Тања и он били одсели, Јова ме изненада упита: "Шта мислиш о идеји да организирам један миран марш Крајишника према Загребу, а да нам се онда прикључе и Срби из других области Хрватске". Ако будеш могао да спречиш људе да носе оружје, онда је то врло добра идеја. Изложи је сутра на ручку, па ћемо видети како ће је примити наши пријатељи. Предложићу и да позовемо неке познате светске новинаре да пишу о побудама марша... И то је занимљива идеја. Тако би светска јавност могла сазнати о бројним, невиним жртвама Срба у Другом светском рату и страховима садашње генерације да им се нешто слично може поновит... А сутра је добра прилика да проверимо ту идеју. За Еву је сутрашњи дан био веома важан. Поштовала је и волела Јову нежније него свог сопственог оца, и била пред њим спонтанија него пред било којим другим нашим пријатељем. Док смо се нас двојица шетали, она је са радошћу куповала материјал за Јовино омиљено јело, за сутрашњи ручак - пасуљ са сувим свињским ребрима.

На ручку ће осим Тање и Јове, бити Добрица и Божица Ћосић, Анђелка и Света Стојановић и Невенка и Љуба Тадић. После ручка, кад смо се сместили у дневној соби, Јова је лежерно поменуо могућност да Крајишници организују један "гандијевски марш" према Загребу. Остали гости су били изненађени. Гледали су у Јову, чекајући да потанко образложи сврху те идеје. Јова је то учинио, нагласивши потребу да, у било којем политичком послу, треба да обезбедимо подршку утицајних земаља Запада. Што ми за сада - уопште немамо - закључио је туробно. Света Стојановић се сагласио са Јовом, ја такође. Предложио сам да свако од нас, присутних у соби, позове неког свог пријатеља, познатог светског новинара. Добрица и Љуба су недвосмислено оспорили смисленост целокупног посла. Сматрали су да се жељени циљ не би постигао, а најмање добила међународна подршка. Добрица је веровао да ће велике силе признати и поштовати и друкчија решења - а онда ће то и Туђман морати да прихвати. Јова се поново почео знојити. Рекао је уморно: "Мени није добро, хајмо Тања, мало се одморит..."

Устајући, Тања је прекорно рекла: "Ево, погледајте га, зноји се, лоше му је, јер се прејео фажола, не зна стат... Ви га јако поштујете, а он је још недорасло дериште". На њене замерке, Јова је славодобитно одговорио: "Ја ћу и вечерас јести исто то. Јешћу пасуљ код Жике и Ружице Стојковић." Било је четири сата поподне када су отишли у хотел "Москву". Извесно време сам размишљао како смо ми Срби раздрти: ни о тако питомој и јасној идеји као што је миран протест не могу да се сложе петорица одраслих људи у једној соби! Око једанаест сати увече, док сам нешто читао, завонио је телефон: "Драгане, молим Те дођи, да се прошетамо. Није ми добро!"

Иако је Јовин глас био прилично чудан, одговорио сам донекле непромишљено: "Мрзи ме у ово доба да излазим. А Ти си се, вероватно, поново унесрећио једући онолики пасуљ..." После мале паузе, из слушалице сам чуо Тањин уплашен глас: "Нисмо уопште ишли код Ружице и Жике, а Јови је стварно лоше!" Одјуррио сам у "Москву" што сам брже могао. У хотелској соби затекнем невероватан приказ.

Тања, која ми је отворила врата, и коју сам дотле познавао као сталожену и врло одмерену особу, изгледала је смркнута и нема. Само ми је, прстом на уснама, дала до знања да ништа не питам.

Јова је седео на једној столици, црвен у лицу, ужагрених очију, рашчупане косе, са два прста перути по ободу чела... Као да га је неко натрљао брашном... Био је потпуно други човек од онога с којим смо се растали нешто пре седам сати. Усплахирен и очигледно сатрвен... Једва смо га Тања и ја, заједно, подигли из столице. Држећи га испод руке, кренемо ходником. Питам га: "Јово, шта се десило?" А он и даље ћути...

Милошевић не верује српском Гандију

Тек кад смо изашли на улицу и прешли прекопута, на запуштenu падину према Зеленом венцу, Јова проговори: Чим смо ушли у хотелску собу зазвонио је телефон. Јавио се Милошевић. Тражио је да хитно дођем код њега. Ја сам му рекао да се не осећам добро и да бих морао да се мало одморим. Он се правио да не чује шта ја говорим... Наставио је по своме: "Професоре, морамо, хитно, нешто да се договоримо, ради се о важној ствари, послаћу Вам ауто, црни ауди, чекаће вас испред хотела". Кад сам сишао доље, схватио сам да је тај ауто већ био ту, још при повратку у хотел. Чим сам ступио у његов кабинет, он ме је још на вратима осорно питао: "Какве су то глупости о гандијевском маршу?" Чувши то, забезекнуо сам се. Питао сам се да ли тајна полиција осим телефона, прислушкује цео мој стан?

Одговор сам добио тек 2001. године кад сам прочитао свој дебелу досије, који је Државна безбедност почела да ми пакује почетком 1981. године. Под објашњењем да се бавим "интензивном непријатељском активношћу на либералистичкој основи"... и да по тој основи "контактирам већи број безбедносно-интересантних лица, како наших грађана, тако и страних дипломатских представника". Том приликом, сам сазнао како ме је тајна полиција не само прислушкивала, већ и шта су све код мене радили, током претреса. Лепо кажу: те и те рукописе, документе и књиге смо фотографисали, а ове и ове смо, заједно, са магнетофонским тракама обављених, али и необјављених интервјуа - изузели! Уместо да тачно напишу - украли или конфисковали, као што су говорили првих деценија своје владавине.

Највише жалим за траком и интервјуом са Арсом Милатовићем, високим функционером КПЈ, важним контраобавештајцем, и блиским сарадником Александра Ранковића, Титовим пратиоцем приликом првог његовог сусрета са Папом, и послератним дипломатом у Пољској и Албанији. Била је то запањујућа и потресна исповест изузетно паметног човека, који је у младости био опијен комунистичким идеалима, а онда, како су године промицале, све више увиђао да је Тито, као и многи његови потоњи сарадници и уже окружење, све друго само не поштени и правдољубиви људи. Испричао је низ трикова којима се Тито служио да би се сурово поиграо и у покорности држао многе функционере. Између осталог, Арса је рекао и да је Титов огромни архив на Брду код Крања, садржавао оптужујућу документацију не само о јавном, већ о интимном животу сваког иоле значајнијег руководиоца Југославије!

Али, да се вратим на потресну Јовину причу... Дакле, Милошевић је наставио са виком и погрдама.

Насупрот њему Јова је смиреним тоном покушао да му објасни да би управо један такав марш био веома погодна прилика да се иностраној јавности детаљно предочи, шта се у Хрватској дешава. Милошевић је био још категоричнији: "Никакав марш не долази у обзир. Мора се и може разговарати једино оружјем! Све друго су глупости и којештарије". Тврдио је да светски моћници разумеју једино језик силе! Други повод због којег га је звао био је сасвим конкретан: тражио је од Јове да потпуно уништи туризам у Хрватској! Било би то згодан реванш Хрватима за њихову подршку шиптарским рударима и Азему Власију, за време штрајка у угљенокопу Стари Трг, на Косову.

Јова је уплахилено наставио да објашњава да је Хрватска - држава Срба који у њој живе, и да би такав криминогени чин свим грађанима Хрватске донео економску штету, а можда и људске жртве. Пренебрегавајући све што је Јова говорио, Слободан Милошевић је наставио са још повишенијим тоном и још нехватаљивијим захтевима. "Ви, професоре, треба да наложите крајишким Србима да испровоцирају немире у Хрватској". Јова му је још једном дао до знања да се згражава над таквом злоупотребом Срба у Крајини, да он нипошто није погодна личност за такве договоре а поготово не - за такве послове!

Преписка је трајала до пола једанаест сати увече! Милошевић му није дозвољавао да оде! Јова је био на смрт изморен, а ломљена нога му је била потпуно паралисана. И када се, са највећим напором, подигао са столице, у намери да напусти кабинет, уследио је најчудовишнији захтев: "Чекајте, професоре, нисам још завршио! Ви треба, такође, да организујете убиства униформисаних Срба у Крајини, милиционера и војника, па да то припишете зенгама, а после тога да повучете све своје посланике из Сабора!!!"

Мислио сам да ћу се шлогирати истог тог тренутка - причао ми је тада Јова... Онда удахнем ваздуха колико сам могао и одговорим оштро колико сам имао гласа: "Слушајте, господине председниче, Ви и ја се дефинитивно не можемо споразумјети... Ја сам хуманиста, а не терориста! Молим Вас да ме пустите, да се што даље од Вас удаљим! Пренеражен, слушао сам га ћутећи све време. Плашећи се да се не сруши ту у парку, предложио сам да седнемо на неку клупу. Не, не морам ходат да ми се нога мало поврати..."

Милошевић је Туђману нудио Србе из Хрватске да их набије на колац

Таман кренемо, а он се заустави и ухвати ме за раме: Драгане, запамти и забележи ово што ћу ти рећи... Он је потпуно суманут! Видећеш, само за једну ноћ он ће нас - све Србе - у Хрватској и Босни издати и оставити на цједилу... Биће то "кристална ноћ" за све тамошње несрећнике... Урадиће то ради неког сопственог профита. Он је опсједнут само собом и влашћу, а ја се не усуђујем о томе сада јавно причат... Зато Те молим да ово задржиш само за себе. Једног дана ћу о свему томе проговорит и ауторизоват све што сам Ти сада рекао. При повратку у хотел, изрекао је још нешто: Видјећеш, он ће ме ускоро смакнути... Наћиће већ начина за то, можда већ у току сутрашњег дана... Био је љут као рис што нисам одушевљено прихватио његове сумануте идеје. У том тренутку нисам схватио шта хоће да каже, а нисам се усуђивао ни да га питам - да ли мисли да ће га Милошевић смакнути са председничке функције у Српској демократској странци, или смакнути физички, односно наредити да га убију?

Свим својим бићем, сваким својим дамаром, од те вечери, осећао сам да, сви ми његови пријатељи, и његова породица почињемо да губимо Јована. Да је тиранин решио да га сатре... Вратио сам се кући распамећен. Ева ме је забринуто питала: "Шта се то Јови десило?" Одговорио сам нервозно, тек да нешто кажем: "Имао је непријатан разговор са једним својим познаником и то га је потресло..." Она се чудила: "Ко то може, и има разлога да са Јовом тако разговара?" Одговорио сам јој раздражено: "У овој земљи има лудака на сваком ћошку... Остави ме на миру, молим те." Истуширао сам се, узео седатив, да лакше заспим, и угасио светло, покушавајући и даље да одгонетнем смисао његове задње реченице. Мозак ми је био потпуно блокиран. Заправо, имао сам осећај да је цела садржина избрисана... Био сам немоћан да било шта разложно смислим... Решио сам да се више око тога узалудно и не трудим. Кад је седатив почео да ме опушта одједном сам се сетио Јовине реченице: "Да ће касније да ми ауторизује свој исказ." Са олакшањем сам закључио да ће Милошевић само да га смакне са председничког положаја у странци. Његово предвиђање остварило се већ кроз два дана! Према ранијем договору, Јова је сутрадан отпутовао у Америку, да код тамошњих Срба прикупи паре за изградњу модернијег радио и телевизијског студија у Книну. Дан касније, по његовом одласку, београдски медији су бучно огласили да је Милан Бабић основао Српску демократску странку Крајине! Свакоме је било јасно да је тиме разбијено јединство српског народа у Хрватској, да ће убудуће почети међусобна гложења, а да ће коначан исход бити њихов пораз.

Мало доцније, штампа у Србији објавила је још једну симптоматичну информацију. Она је, укратко, гласила: "Мирослава Млинару, председника одбора Српске демократске странке у Бенковцу, јуче у ноћи, напало је са леђа непознато лице у намери да га бријачем закоље! Међутим Млинар је успео да отме бријач од нападача, после чега је он побегао у мрак!? Захваљујући томе, Млинар је претрпео само посекотине на врату и длану руке којом је отео бријач!" По повратку из Америке, професор Јован Рашковић је одмах посетио свог младог пријатеља и штићеника, замоливши га да му тачно опише - шта му се десило... Млинар је отприлике поновио причу из новина. Рашковић му је затим пажљиво прегледао врат и руку. На њима су биле једва приметне површинске посекотине, врло стручно изведене?! Потом га је пренеражено упитао: "Зашто си, Мирославе обрुкао себе, Српску демократску странку и мене, лично?"

Случај прекланог Млинора

Млинар је покушао да понови причу из новина, али га је Јован Рашковић прекинуо речима: "Немој мене да лажеш, ја сам љекар. Ниједан бријач се не може држати стабилно у руци. Поготово ако се двојица отимају о њега. Немогуће је њиме направити само површински рез, а не оштетити, истовремено, и крвне судове на врату. Још мање је могуће да ти, Мирославе, нападачу отмеш бријач, а да ти он не искасапи руку." После тога, Млинар му је скрушено одговорио: "Био сам принуђен да то урадим!" Трећи, још индикативнији догађај, десило се не задуго после епизоде са Млинаром. Био је далеко монструознији и трагичнији него претходна два. О томе су режимске новине у Србији сведочиле по већ опробаном обрасцу. "Непознато лице, мучки и из заседе, убило је милиционера Стојана Галамоњу. Са великом сигурношћу можемо претпоставити да су то учиниле парамилитарне јединице Републике Хрватске". Одмах после тога - гле чуда - из Сабора Хрватске су повучени сви посланици Српске демократске странке. Могућност било каквог мирољубивог и легитимног договарања је укинута.

За преговарачким столом остала су само два мизантропска велемајстора да своју себичну и сумануту замисао остваре - до краја...

Док смо, тих дана, Јован и ја шетали Кнез Михаиловом улицом, набасали смо на Симу Дубајића из Кистања. Долазио је из правца Саборне цркве. Чим је спазио Јована, пришао нам је и, не водећи уопште рачуна да ли нас прекида у разговору, почео је тираду о својој религиозности, редовним одласцима у цркву и оданости Богу... А онда, повишеним тоном да га чују и остали пролазници на улици, нападе Јована: "Тебе, уопште, не виђам у цркви... Сваки прави Србин, и православац, морао би, бар једном недељно, да иде у цркву и да се моли Богу за спас српског народа"... Јова га жустро прекиде: "Симо, ја се Богу молим у осами, мени нису потребна два или више сведока..." Међутим, Симу никакав одговор или примедба није могла посрамити. Наставио је и даље да богорада, привлачећи пажњу све већег броја пролазника.

Док је то његово "поповање" трајало, ја сам се присећао Ђиласовог интервјуа с Џорџом Урбаном за енглески часопис "Енкаунтер", из седамдесетих година. На питање Урбана зашто је наредио партизанским јединицама да, без икаквог истражног и судског поступка стрељају неколико десетина хиљада Југословена који су, пред долазак комуниста на власт, 1944. године пребегли у Аустрију, а Енглези их, одмах потом, све до једног, испоручили партизанима? Ђиласов одговор је отприлике гласио: "Нисам ја то наредио. У то време сам био у другом делу Југославије. Тамо је био Едвард Кардељ, он је наредио стрељање преко команданта тих јединица генерала Данила Басте. Стрељачком јединицом командовао је Сима Дубајић, Србин из Хрватске, страх и трепет за све противнике комунизма." И на крају, не заборави једну ствар - насиље је највећа наслада сваке револуције! Чим је Сима предахнуо Јова је искористио прилику да га упита: "Ко је убио Стојана Галамоњу?" Дубајића питање, уопште, није изненадило и одмах је одговорио: "Нисам ја, то су урадили други." Па добро Симо, што убисте Србина?- упоран је био Јова. Зато што је ваљало!!! - одговарио је самоуверено Сима Дубајић. Нисам сигуран Симо, да је баш тако. Напротив, сасвим сам сигуран да се тако нешто није смело нипошто учинити. Одвојивши се од Симе Дубајића, следећу деоницу нисмо пута ни реч проговорили. Слутио сам да се Јова, као и ја, у себи питао - шта ће бити следећа Милошевићева паклена замисао? Убрзо смо добили очигледан одговор. Било је то објављивање такозваног фонограма разговора Јована Рашковића са Туђманом и Славеном Летицом у најтиражнијим хрватским гласилима. Јован Рашковић је, према ранијем договору са Туђманом навратио код њега, да утаначе датум заједничког наступа на Јелачићевом тргу у Загребу, на којем би позвали све грађане Хрватске да се смире и не слушају никакве провокаторе.

Клопка код Туђмана

У међувремену, Туђман је променио мишљење и одустао од те замисли. Рашковић се у његовом кабинету задржао свега двадесетак минута, убеђујући га да је заједнички наступ нешто најдрагоценије што могу да учине. Том приликом, он је изрекао да "Срби реагују као луд народ", али не у дословном већ метафоричном значењу. Поновио је оно заправо што су пре њега говорили и други мудри Срби: Цвијић, Дворниковић, Исидора Секулић и Богдан Поповић. Да су Срби преосетљив народ, брзо се узрујају пред спољашњим утисцима, недовољно владају својим осећањима и тада напрасито реагују. Они страсно воле и желе оно што воле, а кад су у томе осујећени - "реагују као луди".

Рекао је, такође, и да се брзо одљуте и да под утицајем добре речи, њихове племените особине излазе на видело, као сунце после кише! Тај део је изостављен, а објављена је гомила којештарија коју ниједан професионални спикер не би успео да изговори ни за 60 минута! Ето, толико је био дуг, такозвани транскрипт, тог њиховог двадесетминутног сусрета! Јован Рашковић је безуспешно тражио да му ставе на увид тај снимак. Никада га, наравно, није добио. Лично сам убеђен да је тај подли чин зведен у дослуху између Милошевића и Туђмана, да би професора Рашковића осрамотили код свих Срба. Јер, баш у то време, они су правили своје "историјске" нагодбе у Карађорђеву. Према сведочењу данашњег председника Републике Хрватске, а тадашњег председника Председништва СРЈ Стјепана Месића, Слободан Милошевић никад није много марио за Србе у Хрватској. Он је саговорницима из Хрватске отворено говорио како су Срби у Хрватској - грађани Републике Хрватске (видите ту Јовину истину је научио и кад му се чинило згодним - користио је) - и нека Фрањо Туђман с њима ради шта хоће - па и нека их набије на колац!

Све до тог кобног разговора, поводом мировног марша, Јован Рашковић је уживао опште симпатије и нескривено дивљење код свих Срба. На београдским улицама, Јован није могао направити ни неколико корака, а да му неко не приђе и нешто топло каже, или га брижно упита. Јавне личности су га позивале да посети њихове институције. Небројени су желели да буду виђени у друштву тог мудрог и једноставног човека. Једном речју, он је био српска икона, коју је свако хтео, на овај или онај начин, да унесе у своју кућу. Чим је објављен тај "транскрипт разговора", позвао сам га да направимо интервју и да каже шта се тачно десило. Интервју је, међутим, пуна два месеца "шетао" од једног до другог тајног читаоца. Претпостављам да су и у том исказу тражили неку реченицу, неку мисао, или неку запету која би им се учинила згодна као нови повод да га поново понизе. Упоредо са том смицалицом око одлагања интервјуа, јавно се изводила егзекуција над њим. Не само да га ниједна институција није више звала у посету, већ су му сва врата на лицу места затварана!

У том интервјуу сам га питао како је могао да буде толико наиван да пред Туђманом изговори било какву метафоричну реченицу? Знам ја врло добро ко је Туђман и колико су ограничене његове интелектуалне способности. Међутим, моја онтолошка структура је таква да ја свакоме вјерујем. Ја никада никоме нисам прилазио са неповјерењем и оно је мени потпуно страна психолошка категорија.

После пуна два месеца, у "Интервјуу" је објављен разговор с Јованом, поводом фонограма, али тај текст није више могао да упије прљавштину која је у међувремену просута. Истовремено, то је био и последњи текст у којем се Јован Рашковић у Србији третирао са дужним поштовањем. За све остале медије, он готово више није постојао. Једино је НИН, посмртно, објавио његов одговор Војном тужилаштву у Сплиту, које је против њега било подигло оптужницу "да је иницирао, потицао и организовао војне дјелатности, управљене на угрожавање територијалне укупности Републике Хрватске!" Јовин текст је имао наслов: Моје "оружје" - моје беседе. Материјално уништен, и психички разорен, Јован Рашковић је копнио из дана у дан, наочиглед свих нас који смо га поштовали и волели. Замашно материјално богатство, које су он и Тања, својим високо-професионалним и марљивим радом, деценијама стварали, нестало је у року од неколико месеци. Велику породичну вилу у Примоштину су распомамљени националисти најпре опљачкали, потом затрпали градским ђубретом и на крају спалили. Стан у Шибенику је опљачкан до голих зидова, после јавне петиције за изгон породице Рашковић из његовог 60-годишњег пребивалишта.

Велики приватни стан у Загребу, у којем је живела њихова ћерка др Санда Рашковић са мужем и двоје деце - одузет је. Санда је, готово без одеће, избачена, ноћу, на кишу, а потом шутирана улицама...! Оба ова стана била су опремљена пробраним стилским антиквитетима које је Тања годинама прикупљала. Јова је у Шибенику имао импресивну библиотеку, са књигама најзначајнијих писаца света. Све је то дивљачки разграбљено. Нису му чак дозволили ни да узме своју плодну и дугогодишњу преписку с неким од најугледнијих мислилаца данашњице. У низу понижења која су му приређивана, после сукоба са Слободаном Милошевићем, поменућу само једно. Почетком 1992. године, на седници Главног одбора Српске демократске странке у Београду, Јовану Рашковићу, који је створио ту странку и још увек био њен председник, није ни дозвољено да говори! У једној од наших шетњи питао сам га: "Јоване, можемо ли Ева и ја, било како, да Ти помогнемо? Да ли би желео да се, на извесно време, негде склониш и мало ослободиш од овог отровног ваздуха и околине? Ићићемо заједно Тања, Ти, Ева и ја. Само реци, молим Те, где желиш"... Погледао ме је с нежношћу и одговорио: "Бања ми највише недостаје. На њу сам навикао и без ње не могу да живим..." Одговорио сам тупаво: "У коју бању желиш да идемо?"

Осмехнуо се и објаснио да он не мисли на класичну бању, већ морску воду. Од када му је поломљена нога, и оштећен нерв, он је лечи купкама, у морској води. Договорили смо се да у Италији пронађемо погодну кућу у неком мирнијем месту, на обали мора, где је прилаз води лак и дно уређено. Остали бисмо месец дана.

Издани Рашковић у Београду

Ева и ја смо отпутовали у Италију и у једном малом туристичком насељу, у Педасу, пронашли баш такву кућу какву је он желео. Имала је две велике спаваће собе, два купатила, кухињу, и огромну наткривену терасу. Налазила се у лепом уређеном врту, сто метара од песковите обале. Чим сам стигао у Београд, позвао сам га телефоном и, не питајући како му је, саопштио да смо пронашли кућу какву је желео. "Слушај Драгане, дошао сам из болнице. Врло сам болестан. Имао сам неке неодређене тегобе, које су се у болници појачале. Изашао сам на сопствени захтев. Не осјећам се добро, а с овом одлуком хрватске владе да ме прогласе ратним зликовцем, не смем ни ићи у Италију. Где год да одем - могу ме ухапсити. Очајан сам, хајде да се нађемо." Био сам констерниран том вешћу... Тог дана сам, по великој врућини, возио преко хиљаду и две стотине километара... Био сам преморен и несмотрено рекао: "Боље би било да се обојица вечерас одморимо, а да се видимо сутра." То сутра, више није постојало, нити ће га икада бити. Два сата касније јавио ми се телефоном један - знаник: "Јеси ли слушао вести?" Нисам, зашто? Па, умро је Јован Рашковић!

Пошто сам се опоравио од првог шока, позвао сам Тању. Она ми је, укратко, испричала да је Јова умро после непријатног разговора са једним новодосељеним комшијом, командантом специјалне јединице, који се недавно вратио са Косова. Становао је изнад њих, и вршећи некакве преправке у свом стану, искључио је воду у целој згради. Због велике жеге и лекова, Јова се појачано знојио... Не могавши да се окупа два дана, онако хром, попео се горе, да комшији објасни да је тешко болестан, и да га најљубазније замоли да славину одврне, бар привремено, само да се спере и рану очисти од зноја. Чим га је Јова ословио речју - "сусједи", он је почео да се дерња, да га псује и назива усташом. Претио је и да ће га убити!

Запањен и преплашен, Јова је једва сишао низ степениште. За њим је ишао комшија, настављајући да му прети: "... Ако се икада још усудиш да ме узнемириш, премлатићу те!" Склонио се у спаваћу собу, а Тања је остала крај врата да слуша претње разјареног команданта. Онда је чула туп ударац у спаваћој соби, помислила да је неки тежи предмет пао на под. Кад се комшија, најзад, вратио у свој стан, пошла је у спаваћу собу да види како је Јови. Пренеражена затекла га је на поду, са устима пуним пене. Умро је од едема плућа. Позвала је одмах хитну помоћ и објаснила шта се десило. Ни после 20 минута нико се није појављивао!? Онда је позвала Божицу Ћосић, и тек на њену интервенцију, стигла је екипа хитне помоћи. Погледали су га кратко, проконтролисали пулс и констатовали - смрт. И кренули ка излазним вратима. Тада је Тања завапила. "Па молим Вас, и он и ја смо ваше колеге. Помозите ми бар да га подигнемо са пода и ставимо на лежај". Неволјно су то учинили и брзо се удаљили из стана. Тако је окончао свој живот академик проф. др Јован Рашковић. Три године касније, после трагичног егзодуса Срба из Хрватске и потписивања Дејтонског споразума, Радмило Богдановић, министар унутрашњих послова Србије у време Јовиног политичког деловања дао је интервју "Недељном телеграфу". Одговарајући на питање: "Да ли може да објасни толике жртве и трагичну судбину зараћених народа"? Радмило Богдановић је дословно, рекао: **"Да је било среће, и да смо слушали Јову Рашковића, он би сада био жив, а ми не бисмо имали избеглице нити бисмо изгубили Крајину!"**

Размислите само шта овај његов одговор посредно нуди. Јер, он је личност која је заиста имала увид у све догађаје тог времена. Било, му је, сигуран сам, итекако, познато какву је све шикану проживљавао Јован Рашковић и ко га је и због чега шиканирао.

У току осмогодишњег дружења с Јованом Рашковићем, небројено пута сам се уверио да је био честит и племенит човек.

Он никада није чинио другима оно што не би желео да други учине њему.

Он никада није злоупотребљавао своју интелектуалну снагу ни надмоћ свога образовања.

Он ниједан глас очајања није пречуо, а затражену помоћ никад није добио.

Он је један од ретких људи, који је, увек, имао снаге да себе види очима других.

Он је тежио да сваког саговорника разуме и учини га разумним.

Он је знао да саосећа с људима чак и кад греше.

Он је веровао у људе и онда када они сами изгубе веру у себе.

Он је друштвену неправду осећао као сопствени пропуст, а људску беду као личну несрећу.

Он је знао да буде смирен, и како да се суочи с поразом и не буде поражен.

Он је знао да ствара пријатеље, да их негује и да сачува њихову приврженост.

Он је један од ретких људи, који је, увек, имао снаге да себе види очима других.

Он је живот гледао очима вечности.

Он је, укратко, био јединствен и лековит пријатељ.